

הלכות ברכת המזון סימן קפה

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה במזית]

דמקל מקום הוא שבע⁽¹⁹⁾ וכו', ואז הוא חייב מן התורה⁽²⁰⁾ וכו', דזה פשיטא דמקטן⁽²¹⁾ וכו', כיון שעל-פניו הוא שבע ממידי דין⁽²²⁾.

וכן לגבי קביעות סעודה בפת הבאה בכיסנין, כתב לעיל (סי' קסח ס"ו ד"ה אף על פי) שנער או זקן שאכילתם מועטת מצד טבעם, אם אכלו שיעור שדרכם לקבוע עליו תמיד, חייבים בברכת המזון, כיון שכל בני מינם מסתפקים בשיעור אכילה כזו.

והחידוש בזה ביאר בשו"ת אגרות משה (אורח ח"א סי' עו), שהיה מקום לומר שכיון שאינו דרך שביעה לרוב בני אדם אין זה נחשב שביעה, או משום שאין השביעה מחמת אכילת הפת אלא מחמת המחלה וחולשת הזקנה, לכן השמיענו שכיון שעל כל פנים שבע מזה, הרי הוא חייב בברכת המזון מדאורייתא.

(20) וכן כתב החזו"א (אורח סי' לד ס"ק ד), שהדעת נוטה כדברי הפמ"ג, שאינו חייב בברכת המזון מן התורה עד שיאכל כשיעור שביעה מן הפת.

ומי שאכל בסעודתו פחות מכזית פת, ולא שבע מהפת אלא משאר המינים שהיו בסעודה, כתב בשו"ת אגרות משה (אורח ח"א סי' מא) שלכאורה אינו צריך לברך ברכת המזון לא מדאורייתא ולא מדרבנן, משום שאכילה פחותה מכזית אינה נחשבת כאכילה כלל.

(21) אמנם לקמן (סי' רח ס"ט ד"ה וברכת המזון) כתב בשם הפמ"ג, שיש להסתפק לענין תערובת של קמח דגן עם שאר מינים, האם שאר המינים מצטרפים לדגן לשיעור שביעה מדאורייתא, ולכאורה משמע שדוקא באופן זה מסתפק הפמ"ג, כיון ששאר המינים מעורבים בתוך הדגן, אבל אם אין הם מעורבים בתוכו אלא רק אכלם עם הפת, לכאורה פשוט לו שאין זה מצטרף (הגרש"ב וולדנברג).

(22) והחזו"א (שם) כתב, שאפילו אם שבע בצירוף האכילה הקודמת, מ"מ כיון שגמר את סעודתו הקודמת בלא שביעה והסיח את דעתו כבר מלאכול, כשאוכל לאחר מכן כזית אינו חייב בברכת המזון מן התורה [ויש לדון לפי זה במה שכתב (הובא במשנ"ב לעיל ס"ק כב) לענין מי ששתה לאחר ברכת המזון, שמתחייב על ידי כך בברכת המזון מהתורה].

סימן קפה

לברך ברכת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברכת המזון

[משנ"ב ס"ק א]

[בה"ל לעיל בסימן סב, ע"ש] וכו', בענין דוקא לשון-הקדש⁽¹⁾ וכו', ולא בעל-פה⁽²⁾ וכו', לברך על הברכות בקננת הל"ב.

(1) שם (ס"ב ד"ה יכול) ביאר, שאין לברך ברכת המזון וכדו' אלא בלשון המדוברת על ידי אנשי אותה המדינה, אבל אם אין אנשי המדינה יודעים לדבר בלשון זו, ורק הוא ועוד כמה אנשים יודעים לדבר בה, אין היא נחשבת לשון כלל באותה מדינה. ובהגהת המשנ"ב שם העיר, שמדברי השו"ע לקמן (סי' תרצ ס"ט) משמע שאפילו לשון שאינה מדוברת על ידי בני המדינה נחשבת כלשון לענין זה, ונשאר בצ"ע למעשה.

ולענין ברכת המזון בלשון הקודש למי שאינו מבין לשון זו, כתב במשנ"ב לעיל (שם ס"ק ג) ובשעה"צ לקמן (סי' קצג ס"ק ג) שיצא.

ואולם השומע ברכה מאחר בלשון הקודש, כתב השו"ע לקמן (סי' קצג ס"א), שאם אינו מבין את לשון הקודש, אינו יוצא ידי חובתו.

וכתב במשנ"ב שם (ס"ק ה), שלדעה זו, נשים ועמי הארץ שאינם מבינים את לשון הקודש יברכו לעצמם. והוסיף, שיש הסוברים שאם היתה הברכה בלשון הקודש יוצא השומע ידי חובתו אף על פי שאינו מבין את לשון הקודש, ומשום כך נהגו הנשים ועמי הארץ לצאת ידי חובתם בשמיעה מן המברך, ואפילו בקידוש שהוא מן התורה, אע"פ שאינם מבינים את לשון הקודש כלל. אך מ"מ טוב יותר שיאמרו אחרי המברך או המקדש מילה במילה בלחש, אם אפשר להם, כיון שבוזר יצאו ידי חובה לדעת כל הפוסקים [ועוד, שבלאו הכי אי אפשר לכוון ולשמוע היטב], וכעין זה כתב לעיל (סי' קפג ס"ק כז-כח). וראה מה שכתבנו לעיל סי' קא ס"ק יד.

(2) ולענין תפילה, כתב בביה"ל לעיל (סי' קא ס"ד ד"ה יכול), שמי שאינו מבין את לשון הקודש עדיף שיתפלל בלשון שמבין, אך דוקא אם הוא ירא שמים ורצונו בזה כדי להתפלל בכוונה, אבל אם אין כוונתו לכך, עדיף שיתפלל בלשון הקודש, משום שבלשון הקודש יש סגולות רבות, והיא הלשון בה מדבר הקב"ה עם נביאיו, וחז"ל אמרו שבלשון הקודש נברא העולם. וטעם נוסף כתב שם, שכשתניקנו אנשי כנסת הגדולה את נוסח התפילה, נמנו על כל ברכה וברכה בתיבותיה ובצירופי אותיותיה בכמה סודות נעלמים ונשגבים, וכשאנו אומרים את הברכות בלשון הקודש, אף שאין אנו יודעים לכוון את כל הכוונות, מ"מ עולה לנו תפילתנו כהוגן, מה שאין כן אם מתפללים אנו בשאר לשונות.

(3) אולם בשעה שמברך ברכת המזון על הכוס, כתב השו"ע לעיל (סי' קפג ס"ד) ובמשנ"ב שם (ס"ק יז), שיש ליתן את עיניו בכוס כדי שלא יסיח דעתו מן הברכה. וראה מה שכתבנו שם.

ולענין ברכת 'מעין שלש' מתוך הסידור, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' קפג ס"ק יא).

(4) ובדיעבד, אם לא כיוון למה שאומר, כתב לעיל (סי' ס"ק ז) ובשעה"צ לקמן (סי' קצג ס"ק ג) שיצא.

וראה מה שכתב הכף החיים (סי' קנח ס"ק עו) בשם הארי"ז ז"ל, שעיקר השגת האדם ברוח הקודש, תלויה בכונת האדם והחירות בכל ברכות הנהנין. [וראה עוד בספר בני יששכר (מאמרי שבת קודש) בשם הרמ"ע מפאנו, שעיקר תענוג הנשמה יתירה בשבת הוא מברכת המזון של סעודת השבת].

[משנ"ב ס"ק ב]

בשפתי⁽⁵⁾ וכו', ובבאור הלכה בכל הסעיף, פי הפל שיף ל'כאן'.

(5) ואפילו אם אין קול יוצא מפיו כלל, דעת הגרש"ז איערבך (פתחי הלכה פ"א הע' 21) שנחשב הדבר כדיבור, ויוצא בזה ידי חובתו.

(6) שם (ס"ק ט) כתב שהנמצא במקום מטונף לגמרי, לא יהרהר את נוסח הברכה בליבו, רק יחשוב בלבו שמחויב לעשות כן ואינו יכול לקיים הדבר, ויצטער על זה, וה' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה כיון שהוא אנוס. וכן אם היו ידיו או שאר איברים שבגופו מטונפים ממש, כתב בביה"ל שם (ס"ד ד"ה ואף) שאפילו ההרהור אסור [אך זה דוקא כשיודע בודאי שאיבריו מטונפים, אבל בספק אפשר שיש לסמוך ולהקל בזה לענין ברכות, לבד מקריאת שמע ותפילה, עיין שם].

[משנ"ב ס"ק ג]

דטוב לעולם לברך בקול רם, פי הקול מעורר הפננה⁽⁷⁾.

(7) והוא הדין לענין שאר הברכות, כתב לקמן (סי' תרמג ס"ק ה) בשם השל"ה שירגיל עצמו לאומן בקול רם, כי הקול מעורר את הכוונה.

הלכות ברפת המזון סימן קפה

צ באר הגולה

קפה לברך ברפת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברפת המזון. ובו ה' סעיפים :

א *ברפת המזון נאמרה (א) בכל לשון: ב בצירוף שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו. ואם לא השמיע לאזניו יצא, ובלבד שיוציא (ב) [ב] (ב) בשפתיו: ג *יש מי שאומר דבעל הפית עם בניו ואשתו צריך לברך (ג) בקול רם כדי שישמעו בברכתו: ד *אפילו נשתפר בליכף עד שאינו יכול לדבר פראוי, (ד) יכול לברך (ז) ברפת המזון: ה (ה) *ואם ברח וקיתת צוזה כנגדו

שערי תשובה

[ב] בשפתיו. עין בה"ט. ובספר חרדים כתב דרב הפוסקים הסכימו דאם לא השמיע לאזניו לא יצא, ונבוא ברבי יוסף:

בבב"ז, לפי שכל מי שברך בבב"ז כנגדו אין שולט בו לא אף ולא קצף וכו' ומזונותיו מצוין לו ברח ובכבוד כל ימיו, ספר החנוכה, עשרת הקנים. והמדרש יזהר לברך דוקא תוך הספר ולא בע"פ, ב"ח נכתב בס' חסידים: מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לא' מקורביו ואל' בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרק לברך כל הברכות כנגדו הלב כו', ע"ש ובספר אליה ובה: (ז) בבב"ז. עין סימן צט ס"א. ולכתחלה יברך קדם שיבוא לידי כך, עמ"א:

באור הלכה

לכביצה מגמגמת מאד, דהרי כל הראשונים פסקו כרבי מאיר דאמר בכזית, ומשה נפשו: אי פלגתיהו מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא, כמו שכתבו התוספות בדרף מח, בין פזית בין כביצה אינם כי אם מדרבנן; ואי ניקא דבכראי פליגי, אס"פן למאי דפסקתו כרבי מאיר, מן התורה בכזית סגי ולא בעינן כלל בפזיה. וזכר גדול לומר דלעולם לרבי יהודה מדאורייתא סגי בכביצה אכל רבי מאיר פליגי עלה וסביחא לה דמדרבנן מקרינן גם אפזית, דזה לא משמע כלל. ובאמת דברי הרבנו יונה שם סתומים מאד, וכן דברי הר"י מקצרים יותר מדי ולא הביא כלל לדעת הפוסקים בזה גם דברי רבו הרא"ש, ואפשר דטעות סופר יש בדבריו. ואף על פירכין שיטת השלחן ערוך ומגן אברהם לא בירא פלי האי, עין ביראים סימן כד דעתו דמן התורה סגי בכזית, וכן כתב בשם השד"ח רב הונא ריש פלה, וכן הוא דעת הרמב"ד בהשגותיו פרק ה מהלכות ברכות, והרשב"א בפרק ג דברכות הביא גם כן וכתב שדבריו נראין, וכן הוא דעת הרמב"ן שם במלחמות, עין שם, וכן דעת ר"י מקורב"ל דכזית הוי מדאורייתא, מוכח בתוספות רבנו יהודה על ברכות דע עוד, דאף לשיטת רב הפוסקים דבעינן שביעה ממש, מכל מקום בחולה או זקן, או שברך אכל מקדם והוא שבע על ידי פזית או בכביצה, לכלי עלמא מחזיק מן התורה לברך פזין דמכל מקום הוא שבע⁽¹⁹⁾ נדב"ז חלק ששי סימן ב אלפים רכד, ומוכח בשערי תשובה סימן קצנ. והנה ראיתי בפריימגדים שכתב דמסתפקא לו דבעינן שביעה מפת לבד ואז הוא חזק מן התורה⁽²⁰⁾, ונראה לי פשוט דאין פונתו במי שאוכל איהו דבר ללפת את הפת, דזה פשיטא דמצטרף⁽²¹⁾ שכן הוא דרך אכילה [עין ברכות מ"א מסב ואוכל בלפתן], אלא בשאכל שארי דברים בפני עצמן. והנה מלשון רב"ז הנ"ל משמע לכאורה דאם כבר אכל איהו דבר וסיים שביעתו על ידי אכילת פזית פת, מהני לחיוב מן התורה, דאי מיירי שאכל מקדם גם כן פת פשיטא דחזק; אף יש לחזות, דמיירי שאכל פת מקדם לזה וברך ברפת המזון, ומכל מקום הוא חזק עתה מן התורה לברך פזין שעל פלפנים הוא שבע ממדי דוח⁽²²⁾, ודמקמי דזקן או חולה (וגם בלאו הכי אפשר לומר נחל לפטור מן התורה על ידי ברפת המזון שברך מתחלה, דאז הלא פטור הנה מן התורה):

* יש מי שאומר וכו'. עין במגן אברהם שהקשה: הרי מלתא דפשיטא היא ולמה כתב זה בשם יש מי שאומר? והנכון כמו שמתרן בכרפ"ר יוסף ונהרשלוס, דהאי יש מי שאומר סביחא לה כשיטת רש"י דכיל להוציאם אפילו אם אינם מכינים כלל הלשון, והוכיח זה מפל"ב גופא שפמנו נובע מקור דין זה, ולהכי כתב המחבר בשם יש מי שאומר, משום דלעקר הדין סביחא לה להמחבר כשיטת שארי פוסקים המהמירין בזה, ודלמאן בסימן קצנ סעיף א, ואף על פירכין העתיקו משום דעל פלפנים זה עדיף ממה שלא יברכו לגמרי, דיוצא על פלפנים לדעה זו. ועין בש"ז שם סעיף קטן ב: * אם ברח וקיתת צוזה כנגדו וכו'. עין במשנה ברתה, והוא מהלכות. ולכאורה מזה דאם הנה נודע לו מתחלה וצבר על זה לא היו מסתפקים בזה, פזין דעבר לכתחלה בשאט נפש על אסור דאורייתא כדאי חזר ומברך, ואף בזה שפאמת שוגג הנה שלא ידע שיש כאן צוזה, ואף שחטא בזה שפשע ולא בנד, בזה מסתפקים אולי לא לעיל בסימן עו משמע שהוא מפרש לסעיף זה כפשיטא, דאפילו בנודע לו מתחלה מסתפקים. והנה מהתוספות וכן מהדושי הרמב"ן בלקוטיו משמע גם כן דמסתפקי אם מצא אחר כך צוזה. ואולי סברת הפריימגדים, פזין דהמחבר קאמר

שער הציצין

(כה) ולכאורה משמע מלשונו דאם הוא איש רעבתן ואינו שבע כי אם באכילה מרבה מאד אינו מתחייב כי אם לפי שביעתו, ומרבותיו של רש"י [ברכות מ"ב] משמע דתלוי לפי אנשים אחרים, כל שדרכו לקבע סעודה בשעור הנה מקרי שביעה: (כ) אמר: (ז) אליה רבה בשם ר"ח: (ג) פלמדי רבנו יונה: (ד) כן משמע בלבוש דעל זה מסתפק השלחן ערוך. ועין בבאור הלכה:

באר היטב

(ה) בשפתיו. אכל אם תרהר בלבו לא יצא, ונ"ל דאם מחמת חלי או אנס אחר קרא בלבו יצא, כמו בעל קרי, מ"א. מצאתי: למה אין רי בבב"ז, לפי שכל מי שברך בבב"ז כנגדו אין שולט בו לא אף ולא קצף וכו' ומזונותיו מצוין לו ברח ובכבוד כל ימיו, ספר החנוכה, עשרת הקנים. והמדרש יזהר לברך דוקא תוך הספר ולא בע"פ, ב"ח נכתב בס' חסידים: מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לא' מקורביו ואל' בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרק לברך כל הברכות כנגדו הלב כו', ע"ש ובספר אליה ובה: (ז) בבב"ז. עין סימן צט ס"א. ולכתחלה יברך קדם שיבוא לידי כך, עמ"א:

משנה ברורה

החנוכה [בפרשת עקב] דאינו שונה בכל אדם, (כה) אלא כל אחד יודע שביעתו, ואם דרכו תמיד לאכל כדי מחיתו לבר, גם זה נחשב שביעה:

א (א) בכל לשון. דכתיב "וברכת", (ב) בכל לשון שאתה מברך; ודוקא שמיין באותו הלשון [בה"ל לעיל בסימן סב, ע"ש⁽¹⁾]. וכתב הב"ח בסימן קצנ דכל זה מצד הדין, ולמאנה מן המבחר בעינן דוקא לשון הקדש⁽²⁾. כתב בספר החנוכה: כל הנזהיר בברפת המזון, מזונותיו מצויות לו כל ימיו בכבוד. והמדרש יזהר לברך לכתחלה תוך הספר ולא בעל פה⁽³⁾. כתב בספר חסידים: מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לא' מקורביו ואל' בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרק לברך כל הברכות כנגדו הלב⁽⁴⁾ וכו', עין שם: **ב (ב) בשפתיו.** אכל אם תרהר בלבו לא יצא, ואם מחמת חלי או אנס אחר ברח ברפת המזון בלבו, יצא [מ"א]. ועין לעיל בסימן סב במשנה ברורה סעיף קטן ז שברבנו דהאי יצא לא לגמרי קאמר, דהא קאמר לן: הרהור לאו כדבור דמי, אלא רוצה לומר דעל פלפנים בשעה שאינו יכול לברך יתרהר בלבו, והקדוש ברוך הוא יקבע לו שכר עבור זה, אכל בעצם אינו יוצא, ועל פן ששנסתלק האנס, אם עדין לא נתעפל המזון יברך ברפת המזון. ועין במה שכתבנו שם במשנה ברורה ובבאר הלכה בכל הסעיף, פי הפל שנה [לכאן]: **ג (ג) בקול רם.** הנה, ששאינם בקיאים בעצמם לברך והם יוצאים בשמיעתם ממנו. (ז) ויש שכתבו דטוב לעולם לברך בקול רם, כי הקול מעורר הפנמה, ובפרט אם הוא שבת או ראש חודש, לא ישבח על ידי זה להזכיר מעין המאנה: **ד (ד) יכול לברך ברפת המזון.** דכתיב "ואכלתם ושבעתם וברכתם", ואפילו מדמדם [ירושלמי], פרוש, שאינו יכול לדבר פראוי, ומ"ש בשבועת קדש לה, (ג) שמוציא פמה פעמים שאחר שביעה האדם עומד שבור, ואפילו הכי חייבת התורה לברך. ועין לקמה מה שכתבנו בזה: **ה (ה) אם ברח וקיתת וכו'.** רוצה לומר, (ז) דכתחלה קאמר לן לעיל בסימן עו במי שהתפלל ומצא צוזה כנגדו או בצדו תוך ד' אמותיו במקום שהיה ראוי להסתפק, ופשע ולא בנד, שצריך לחזר ולהתפלל, משום שצאמר "זבח ורשעים תועבה", וכן הוא הדין לענין קריאת שמע, ונסתפקו התוספות והרא"ש אם גם בברפת המזון אמרינן הכי, או דלמא שאני ברפת המזון דקלא מהתם, דהרי בשתי אף שיכול לדבר לפני המלך קאמר לן דאל

קאמר הנמרא רק לענין תפלה דחמדי טפי ולא בברפת המזון. אף מפריימגדים לעיל בסימן עו משמע שהוא מפרש לסעיף זה כפשיטא, דאפילו בנודע לו מתחלה מסתפקים. והנה מהתוספות וכן מהדושי הרמב"ן בלקוטיו משמע גם כן דמסתפקי אם מצא אחר כך צוזה. ואולי סברת הפריימגדים, פזין דהמחבר קאמר

